

Рекомендовано до друку науково-методичною радою
Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки
(протокол № 1 від 18 вересня 2019 року)

Рецензенти:

Вірна Ж. П., доктор психологічних наук, професор, декан факультету психології та соціології СНУ імені Лесі Українки;

Губіна А. М., кандидат психологічних наук, доцент кафедри української та іноземної лінгвістики Луцького національного технічного університету.

Практична психологія сучасності: ресурси та перспективи : матеріали
П 69 Міжнародної науково-практичної конференції (Луцьк, 26–27 вересня
2019 р.) / СНУ імені Лесі Українки ; кафедра практичної та клінічної пси-
хології ; за заг. ред. М. І. Мушкевич. – Луцьк : Вежа-Друк, 2019. – 232 с.

У збірнику матеріалів представлені доповіді учасників Міжнародної науко-
во-практичної конференції «Практична психологія сучасності: ресурси та пер-
спективи», щодо практичної роботи фахівців з різною категорією людей, які
потребують соціальної, педагогічної та психологічної допомоги.

Збічник адресований науковцям, аспірантам, студентам, а також усім,
хто цікавиться сучасними науковими дослідженнями у галузі медичної, загальної
та вікової психології.

Матеріали подані в авторській редакції. Відповідальність за науковий та
літературний зміст опублікованих матеріалів несуть їх автори.

Збічник матеріалів підготовлений до друку кафедрою практичної та клініч-
ної психології факультету психології та соціології Східноєвропейського націо-
нального університету імені Лесі Українки.

УДК 159.9.07(081)

© Автори тез, 2019

© Кафедра практичної та клінічної психології
СНУ ім. Лесі Українки, 2019

УДК 159.922.74

Г. БАРАБАЦУК

**ПСИХОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ СУБ'ЄКТИВНОГО СПРИЙНЯТТЯ
ПІДЛІТКОМ ЗНАЧУЩИХ ДОРΟΣЛИХ В УМОВАХ
ДИСТАНТНОЇ СІМ'І**

У статті представлено використання проективної експресивної
методики «Сімейна соціограма» Е.Ейдемільера у роботі з підлітками,
батьки яких тривалий час перебувають за кордоном на заробітках.
Запропоновано критерії аналізу малюнкових робіт досліджуваних. Ви-
світлено суб'єктивне сприйняття підлітком ідентифікації фігур ма-
тері та батька.

Ключові слова: дистантна сім'я, сімейна ідентичність, сімейна
соціограма, дитячо-батьківські взаємини, структура сім'ї, сімейні
ролі.

Постановка проблеми. У сучасному українському суспільстві
зміни, які відбувається на всіх щаблях державотворення також впли-
вають на сім'ю. Численні трансформації, яких зазнає сьогодні сім'я на
структурному та функціональному рівнях, очевидні у дистантних
сім'ях. За визначенням науковців, дистантна сім'я – це сім'я, члени
якої тривалий час перебувають на відстані через те, що один або
обидва з батьків працюють за кордоном [4]. Дистантна сім'я – це мала
соціальна група людей, об'єднаних родинними відносинами, спіль-
ністю формування й задоволення біологічних і соціально-економічних
потреб, любов'ю і взаємною моральною відповідальністю.

Варто відмітити, що особливо чутливими до таких сімейних
трансформацій є діти. Дослідження І. Лялюгене та Л. Рупшене [2]
підтверджують, що при тривалій відсутності одного чи обох батьків за
кордоном на заробітках, у житті дитини відбуваються суттєві зміни,
які впливають на її соціалізацію. Залишаючись з одним із батьків чи
взагалі без батьків, дитина позбавлена повноцінного сімейного спілку-
вання, нездатна засвоювати сімейні цінності, усвідомити відповідні

Третина досліджуваних вважає своє життя, вчинки, дії як причину подій, що не керуються ними особисто. Тобто, сприйняття відповідальності як обов'язкового (може, навіть і примусового) здійснення вибору приводить до поляризації в напрямку екстернальності.

Таким чином, проведене емпіричне дослідження дозволило виокремити окремі психологічні особливості особистості в період впливу на неї кризових факторів. Саме це, дає можливість правильно спрогнозувати психологічну кваліфіковану допомогу особистості, а саме: студентська група досліджуваних в зв'язку з ситуативними та особистісними факторами характеризується ретравматизацією і потребує програми розвитку адаптивних якостей; кризова група досліджуваних, внаслідок частішої дії кризових факторів демонструє високий рівень життєстійкості. Отримані результати також можуть бути використані у процесі розробки комплексної програми розвитку життєвого потенціалу особистості.

Література

1. Титаренко Т. М. Психологічна допомога особистості, що переживає наслідки травматичних подій / Т. М. Титаренко. – К. : Міленіум, 2015. – 150 с.
2. Осадько О. Ю. Саногенний потенціал діалогічної позиції особистості в ситуації суб'єктивної значимості стосунків з «ідейним опонентом» / О. Ю. Осадько // Збірник наукових статей Київського міжнародного університету й Інституту соціальної та політичної психології НАПН України. Серія «Психологічні науки: проблеми і здобутки». – К. : КИМУ, 2014. – Вип. 5. – С. 88–103.
3. Сергєєва І. В. Індивідуальні особливості емоційної сфери особистості й емоційної регуляції діяльності педагогів / І. В. Сергєєва // Проблеми загальної та педагогічної психології: зб. наук. праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України / за ред. С. Д. Максименка. – К. 2003. – Т. 5. Ч. 4. – С. 272–282.
4. Розов В. О. Адаптивні антистресові психотехнології: навчальний посібник. – К.: Кондор, 2005. – 300 с.
5. Щербан Т. Д. Деякі проблеми професійної готовності / Т. Д. Щербан, В. В. Гоблик // Особистість у соціальному, віковому та клінічному вимірі сучасного життя : збірник наукових статей. – Луцьк : Вежа-Друк, 2016. – С. 22–27.

ЗМІСТ

ЧАСТИНА I НАУКОВІ СТАТТІ

<i>Г. Барабащук</i> Психологічний аналіз суб'єктивного сприйняття підлітком значущих дорослих в умовах дистантної сім'ї	3
<i>Д. Грудняк, М. Мушкевич</i> Психологічні особливості розвитку та формування почуття самотності	12
<i>Н. Гуцуляк, М. Душкевич, А. Янкова</i> Взаємозв'язок між переживанням почуття самотності та типами міжособистісних стосунків у період середньої зрілості	19
<i>Т. Дучимінська, Р. Федоренко, О. Хлівна</i> Психологічні особливості міжособистісних взаємин чоловіків і жінок у сфері професійної діяльності	30
<i>В. Мушкевич</i> Психологічні особливості психічних станів військовослужбовців	40
<i>Т. Нечитайло, О. Лісова, Г. Фесун</i> Особливості прояву агресії у військовослужбовців у зв'язку з умовами служби і званням	49
<i>В. Смокович, Р. Федоренко</i> Роль родинного оточення у формуванні взаємин молодого подружжя	60

6. Shvalb Y. M., Dancheva O. V. Loneliness: Socio-psychological problems / Yu. M. Schwalb, O. V. Dancheva. – K.: Ukraine, 1991.
7. Young D. I. Loneliness, depression and cognitive therapy: theory and its application / D. I. Young. – M.: Progress, 1989.

Hrudniak D. S., Myshkevych M. I. Psychological Features of the Development and Formation of a Loneliness. The peculiarities of the development of feeling of loneliness in the context of personal formation and social historical development are analyzed in the article. Positive and negative aspects of the experience of loneliness and the factors that cause them are highlighted. Personal characteristics that catalyze the formation of negative emotions and impede adaptation in society are revealed. Loneliness evolved and changed in the process of social development, from the primitive society in which the phenomenon of loneliness as such did not exist, to the modern stage, where the tendency to loneliness is regarded as a stable personality trait.

In the course of the study, a number of factors have been identified that have a catalytic effect on the process of forming a sense of loneliness in the negative aspect. One of these factors is the violation of the mechanism of identification-separation, which in extreme manifestations manifests itself in the pathological need for closeness to another and self-isolation, which makes it impossible to become one's self.

Other factors that contribute to the appearance of loneliness are also the psychological characteristics and personal traits of the person. Among them, scientists distinguish such psychological characteristics as low levels of self-esteem, anxiety, uncertainty, lack of initiative, seclusion.

The emergence of the tendency to loneliness as a personality trait is also determined by the style of education. The lack of parental care and attention provokes the formation of emotional anxiety, which in its extreme manifestation is experienced as a fear of isolation that can accompany a person all his life. Over-care, attachment, especially of the boy to the mother, are also negative. This method of education significantly shackles the child, deprives her of the initiative to make contact with peers.

Keywords: loneliness, genesis, society, social apparatus, internal psychological substances, structures identification characteristics-separation, personal characteristics, style of creation.

УДК 159.942.5:364.624-053.9

**Н. ГУЦУЛЯК,
М. ДУШКЕВИЧ,
А. ЯНКОВА**

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК МІЖ ПЕРЕЖИВАННЯМ ПОЧУТТЯ САМОТНОСТІ ТА ТИПАМИ МІЖСОБИСТІСНИХ СТОСУНКІВ У ПЕРІОД СЕРЕДНЬОЇ ЗРІЛОСТІ

У статті розглянуто основні підходи до визначення поняття самотності, на основі статистичного аналізу визначено особливості переживання самотності у осіб I та II етапів періоду середньої зрілості. Дослідження показало, що для осіб середнього зрілого віку, за результатами кореляційного аналізу, притаманне почуття самотності та вплив його переживання на міжособистісні стосунки, їх типу та характеристику. Встановлено: збільшення рівня суб'єктивного переживання самотності в осіб першого етапу середньої зрілості корелює з авторитарністю, а в осіб другого етапу середньої зрілості з підлеглістю, крім інших типів, які зустрічаються в обох вікових категоріях: агресивним, егоїстичним, підозрілим, залежним.

Ключові слова: самотність, періоди зрілості, залежність від спілкування, відчуження.

Постановка проблеми. Щороку збільшується кількість людей, які вважають себе самотніми і які не знають, як самотійно можна впоратися з цим переживанням. Це не тільки особи похилого віку, а також підлітки, юнаки, особи, які досягли зрілості в своєму розвитку. В даний час досить часто зустрічається така ситуація, що не тільки людина, яка є самотньою, відчуває самотність, але і зовні благополучна людина, яка реалізувалася в професійній сфері, має власну сім'ю, може страждати від соціальної самотності. Суб'єктивне переживання самотності, при цьому, часто абсолютно не відображає об'єктивно існуючу ситуацію.

У психолого-філософській літературі проблематика феномену самотності відображена у фундаментальних дослідженнях Л. Ю. Айвазян, Л. А. Варави, Б. М. Голоти, О. Ю. Дмитренко, С. В. Духновського, І. С. Кона, С. Г. Корчагіної, В. Г. Лашук, Д. В. Матєєва, М. М. Мовчана, О. Н. Мухіярової, О. В. Пагани, В. І. Сіляєвої, Г. С. Трубіної, Л. Я. Фльорко та ін. Їхні дослідження, в загальному, дають можливість

виділити кілька загальних ідей, що розкривають поняття самотності. По-перше, самотність є результатом дефіциту людських відносин. По-друге, самотність – це внутрішнє суб'єктивне психологічне переживання і не може бути ідентифіковане з фактичною ізоляцією. По-третє, самотність часто виступає, як неприємне переживання, стан дистресу, від якого людина прагне позбутися [1–5; 9; 11].

В емпіричному дослідженні ми дотримувалися підходу С. Г. Корчагіної, яка розглядає самотність, як суб'єктивне переживання людини, що виникає в умовах відсутності або нестачі задовільних соціальних зв'язків; як порушення системи міжособистісних стосунків. У зв'язку з чим, самотність, як психічний стан, має чотири основних види: відчужуюча, дифузна, дисоційована та відокремленість, які обумовлені різним співвідношенням механізмів ідентифікації і відособлення. Вчена дає таке визначення поняття самотність: «це психологічний стан людини, що відображає переживання своєї відокремленості, суб'єктивної неможливості або небажання відчувати адекватний відгук, прийняття і визнання себе іншими людьми» [6, с. 25].

Мета статті – дослідити особливості переживання самотності осіб різного періоду дорослості відповідно до характеру міжособистісних стосунків.

Методика та процедура дослідження. Рівень та особливості суб'єктивного переживання самотності досліджувалися за допомогою методик «Діагностика рівня суб'єктивного почуття самотності» (Д. Рассел та М. Фергюсон), «Диференційний опитувальник переживання самотності» (Є. М. Осін, Д. А. Леонтьєв); особливості міжособистісних стосунків – за допомогою методик «Суб'єктивна оцінка міжособистісних відносин» (С. В. Духновський) та «Діагностика міжособистісних відносин» (Т. Лірі).

Вибірка дослідження складала 60 осіб віком від 40–60 років: 30 осіб у віці від 40–50 років та 30 осіб віком від 50–60 років (28 чоловіків, 32 жінки), що проживають у місті Чернівці. Поділ досліджуваних на дві групи: від 40–50 років та від 50–60 років обумовлений тим, що середній зрілий вік є досить тривалим, а вікові, фізіологічні і психологічні процеси знають змін, які можуть по-різному впливати на рівень та особливості переживання почуття самотності.

Для перевірки статистичної значимості отриманих результатів та виділення значимих критичних показників, а також з метою встановлення наявних зв'язків між рівнем самотності та рівнем прояву дослід-

жуваних ознак ми використали методи математико-статистичної обробки даних.

Аналіз результатів дослідження. Проведений нами кореляційний аналіз дозволив прослідкувати наявність взаємозв'язку між показниками, отриманими за методиками. Було окремо проведено кореляцію отриманих результатів осіб віком 40–50 р. та осіб віком 50–60 р., тобто I та II етапів періоду середньої зрілості. Результати кореляційних розрахунків представлені окремо при статистичній значимості $p \leq 0,05$ та $p \leq 0,01$.

В ході дослідження взаємозв'язку між характеристиками (типами) міжособистісних стосунків осіб I етапу періоду середньої зрілості та переживанням ними почуття самотності, ми встановили сильні прямі кореляційні зв'язки між глибиною переживання самотності й відчуженістю ($r = 0,770$, $p \leq 0,01$), агресивним типом ($r = 0,736$, $p \leq 0,01$) та підозрілим типом ставлення до оточуючих ($r = 0,772$, $p \leq 0,01$) (див. рис. 1).

Можемо зазначити, що збільшення глибини переживання самотності призводить до високого рівня відчуженості у спілкуванні, збільшення жорсткості і ворожості по відношенню до оточуючих, а також підозрілого типу стосунків.

Крім вищезазначених кореляційних зв'язків, наявний помірний прямиий взаємозв'язок глибини переживання самотності та авторитарного типу міжособистісних відносин ($r = 0,476$, $p \leq 0,01$), тобто, чим більша глибина переживання почуття самотності, тим більше проявляється авторитарність у стосунках і, навпаки. Слід зазначити, що схожі результати були отримані в дослідженні самотності С. Г. Корчагіної [6], в якому було виявлено наявність підозрілого типу взаємовідносин з оточуючими для осіб з переживанням почуття самотності.

Таким чином, можна зробити висновок про те, що характеристики спілкування та взаємовідносин людини впливають на її переживання, особливо, на глибину почуття самотності, а також можуть викликати зміни у поведінці та самоставленні особи у віці 40–50 років.

Глибина переживання самотності має зворотній сильний взаємозв'язок з дружелюбним типом стосунків ($r = -0,822$, $p \leq 0,01$) та зворотні помірні зв'язки з позитивною самотністю ($r = -0,475$, $p \leq 0,01$), альтруїстичним типом ставлення до оточуючих ($r = -0,418$, $p \leq 0,05$). Отож, чим вищий ступінь переживання почуття самотності, тим нижчий рівень дружелюбності, альтруїзму та здатності знаходити ресурсе в ситуаціях самотності, менше позитивних емоцій у зв'язку з нею. Це свідчить про те, що самотні люди I етапу періоду середньої зрілості, у яких дане

переживання має виражену інтенсивність, не оцінюють свого стану, як позитивного та не можуть його використовувати для власного само-розвитку чи самопізнання, крім цього, відчують негативні емоції, пов'язані з своїм станом.

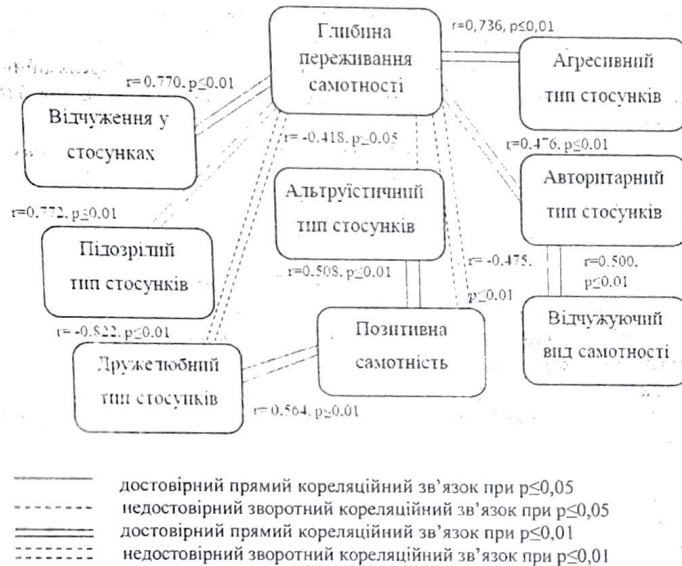

Рис. 1. Кореляційна плеяда зв'язків почуття самотності та міжособистісних характеристик стосунків осіб у віці 40–50 років

Значний прямий взаємозв'язок був виявлений між відчужуючим видом самотності та авторитарним типом ставлення до оточуючих ($r=0,500$, $p \leq 0,01$), тобто, збільшення відчуженості призводить до більшого прояву авторитарного типу міжособистісних стосунків. Це може бути обумовлено тим, що диктаторський, владний, деспотичний характер особистості, яка лідирує у всіх видах групової діяльності, що проявляється при авторитарному типі стосунків, не вміє приймати поради інших, тому часто оточуючі відвертаються від такої людини.

Потрібно звернути увагу на зв'язки позитивної самотності, для якої притаманні прямі значні взаємозв'язки з альтруїстичним ($r=0,508$,

$p \leq 0,01$) та дружелюбним ($r=0,564$, $p \leq 0,01$) типами міжособистісних стосунків. Це означає, що чим вищий показник позитивного ставлення до самотності, тим вищі прояви альтруїзму та дружелюбності по відношенню до інших та навпаки.

Отже, аналізуючи представлену кореляційну плеяду варто відмітити, що почуття самотності на I етапі середньої зрілості має тісні прямі та обернені взаємозв'язки з типами міжособистісних стосунків. Крім того, ми бачимо, що переживання позитивної самотності, тобто знаходження ресурсу для самовдосконалення та самопізнання, є притаманне для осіб, глибина переживання почуття самотності яких є низькою, а збільшення глибини переживання самотності веде до зменшення позитивних емоцій, пов'язаних з нею.

Наступним нашим кроком було виявлення кореляційних зв'язків між переживанням самотності та міжособистісними стосунками на II етапі періоду середньої зрілості (див. рис. 2).

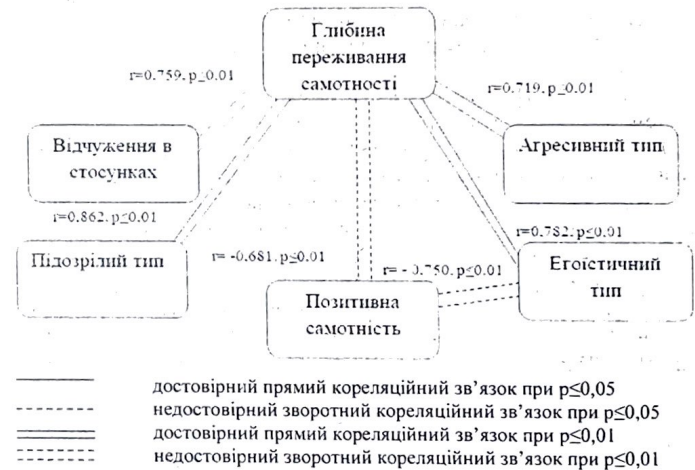

Рис. 2. Кореляційна плеяда зв'язків почуття самотності та міжособистісних характеристик стосунків осіб у віці 50–60 років

На основі рисунку ми бачимо, що глибина переживання самотності має прямі сильні взаємозв'язки з відчуженістю ($r=0,759$, $p \leq 0,01$),

егоїстичним ($r=0,782$, $p\leq 0,01$), агресивним ($r=0,719$, $p\leq 0,01$), підозрілим ($r=0,862$, $p\leq 0,01$) типами ставлення до оточуючих. Тобто, збільшення глибини переживання самотності в осіб віком 50–60 р. призводить до відчуженості, агресивності, підозрілості та егоїзму в стосунках. Варто звернути увагу, що схожі взаємозв'язки наявні і для осіб у віці 40–50 р., що свідчить про спільні характеристики переживання почуття самотності для осіб середнього зрілого віку та їх вплив на міжособистісні стосунки особистості. Отож, люди, які мають високий ступінь переживання самотності схильні до сумнівів у всьому, злопам'ятні, постійно скаржаться на інших, проявляються незадоволеністю, є нетовариськими та потайними. Перераховані риси, ймовірно, обумовлюють збільшення переживання почуття самотності або ж, таке переживання зумовлює загострення індивідуальних характерологічних рис, що як наслідок, впливають на зміну ставлення до оточуючих.

На нашу думку, егоїстичний та агресивний типи міжособистісних відносин проявляють людьми з високим рівнем переживання самотності, як захисна реакція від оточуючих, які сприймаються ворожо та відчужено.

Обернені кореляційні взаємозв'язки значного типу наявні між рівнем переживання самотності та позитивною самотністю ($r = -0,681$, $p\leq 0,01$), підлеглим ($r = -0,670$, $p\leq 0,01$) та дружельним ($r = -0,754$ – сильний зв'язок, $p\leq 0,01$) типами міжособистісних стосунків. Це означає, що нижчий рівень переживання самотності сприяє вищому показникові дружельності та підлеглих в стосунках, наявності позитивних емоцій при оцінці ситуації усамітнення та, навпаки, нижчий прояв позитивних емоцій щодо усамітнення, зменшення дружельності та підлеглих призводить до глибшого переживання самотності.

Це свідчить про те, що у глибоко самотніх людей спостерігається низький рівень позитивних емоцій, пов'язаних з усамітненням та доброзичливістю, відповідно люди з низькими рівнями дружельності та позитивними почуттями мають переважно середній та високий рівні суб'єктивного переживання самотності. Самотність сприймається такими людьми, як патогенний, неприємний фактор, руйнівна ситуація в їхньому житті, що суб'єктивно чи об'єктивно заважає їх самоактуалізації. В той же час, ймовірно люди з низькими рівнями самоактуалізації менш популярні та товариські в своєму оточенні, тому мають меншу кількість задовольняючих їх соціальних та інтимно-комунікативних зв'язків, що спричинює їх високий рівень самотності.

Потрібно відмітити, що зв'язок самотності з підлеглим типом міжособистісних стосунків наявний тільки на другому етапі середньої зрілості. Тобто, такі характеристики, як покірність, схильність поступатися іншим, ставити себе на друге місце у взаємовідносинах з людьми зменшуються в поведінці чи взагалі не відсутні у осіб з високим рівнем переживання самотності. Це може бути пов'язано з тим, що самотня людина, як зазначає В. Г. Лашук [7], в повній мірі зосереджена на власних переживаннях – егоцентрична, та нездатна до повноцінного співпереживання оточуючих її людей.

Отже, аналізуючи представлену кореляційну плеяду та узагальнюючи вище зазначену інформацію, варто відмітити, що в осіб у віці 50–60 років почуття самотності, ніби має два полюси впливу на особистість та міжособистісні стосунки: з одного боку, цей вплив носить позитивний характер в тому випадку, якщо людина приймає свої переживання самотності та вміє знаходити в них ресурси для творчого використання, з другого боку – це негативні переживання та почуття, які мають згубний вплив на особистість та її взаємовідносини, спричинюючи дисгармонію в стосунках.

Якщо порівнювати особливості кореляційних зв'язків в обох досліджуваних категоріях (осіб у віці 40–50 р. та 50–60 р.), то виявився цікавий феномен, що збільшення рівня суб'єктивного переживання самотності в осіб першого етапу середньої зрілості корелює з авторитарністю, а в осіб другого етапу середньої зрілості з підлеглистю (обернена кореляція), крім інших типів, які зустрічаються в обох вікових категоріях: агресивним, егоїстичним, підозрілим, залежним. Таким чином, для середнього зрілого віку, за результатами кореляційного аналізу, притаманне почуття самотності та вплив його переживання на міжособистісні стосунки, їх типи та характеристику.

З метою статистичного підтвердження результатів, що були описані у відсотковому значенні та з'ясування відмінностей за показниками суб'єктивного переживання самотності і характеристиками міжособистісних відносин, були проведені статистичні розрахунки за допомогою критерію U-Манна-Уїтні (див. табл. 1). Значущі відмінності за віком були виявлені тільки за шкалами «залежність від спілкування», «позитивна самотність» методики «Диференційний опитувальник переживання самотності» та за шкалами методик, що вимірюють характер міжособистісних відносин: «агресивність», авторитарний тип ставлення до оточуючих. Особи віком 40–50 років (I етап періоду середньої зрілості) мають вищі показники за шкалами

parameters: «dependence on communication», «positive loneliness», «aggressiveness», authoritarian attitude towards others.

Key words: loneliness, periods of maturity, dependence on communication, alienation.

УДК 316.614.5

Т. ДУЧИМІНСЬКА,
Р. ФЕДОРЕНКО,
О. ХЛІВНА

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ МІЖОСОБИСТІСНИХ ВЗАЄМИН ЧОЛОВІКІВ І ЖІНОК У СФЕРІ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Стаття присвячена вивченню особливостей взаємин чоловіків і жінок у сфері професійної діяльності. Проаналізовано міжособистісні взаємини в колективах, а також особливості подружніх стосунків досліджуваних та їхнього ставлення до позашлюбних сексуальних зв'язків. Здійснено аналіз зв'язку між задоволеністю подружніми взаєминами, оцінкою самоконтролю у спілкуванні, самооцінкою лідерства та проявом симпатії і потягом до протилежної статі у виробничому колективі.

Ключові слова: Міжособистісна взаємодія, самоконтроль, задоволеність шлюбом, самооцінка лідерства, позашлюбні стосунки, комунікаційний контроль, емоційні прояви, професійне самовизначення.

Постановка проблеми. Невід'ємною складовою демократичного світогляду вважається гендерна культура, дотримання принципу рівної й рівноцінної громадянської гідності кожної людини незалежно від статі, забезпечення й дотримання умов вільного вибору, взаємоповаги, взаємопідтримки, розвитку особистості та самореалізації як чоловіків, так і жінок. Проте в межах андроцентричної та патріархальної культури перевага надається чоловікам. Насамперед, це стосується сфери професійної зайнятості, можливостей самореалізуватися різними шля-

хами, серед яких чільне місце посідає кар'єрне просування сходами бюрократичного, професійного чи фінансового успіху.

Гендерні взаємини, які складаються між чоловіками і жінками на роботі, у діловому світі обумовлені двома протилежними тенденціями: тривалою явною або прихованою сегрегацією (примусовою ізоляцією) і конвергенцією (подібністю ознак різних груп). Остання тенденція є результатом серйозних змін, що відбулися в суспільстві, тому що чоловікам і жінкам доводиться працювати разом. При цьому складаються як ворожі взаємини, конкуренція, так і дружні, націлені на співпрацю представників обох статей.

Сучасні дослідження показують, що у професійному самовизначенні жінок, в першу чергу, приваблюють можливості спілкування, соціальної взаємодії, взаємини, що складаються в колективі. Особисті, комфортні стосунки на роботі можуть компенсувати незадоволеність заробітною платою чи неблагополучними сімейними взаєминами. Для значної частини жінок, міжособистісні стосунки на роботі особливо важливі тому, що допомагають їм у визначенні своєї професійної Я-концепції. Крім того, соціальна підтримка на роботі значно зменшує відсоток депресій і фізичних нездужань у жінок.

Даною тематикою займалися такі вчені, як Дж. Леббок, І. Колер, М. Ковалевський, Л. Штернберг, Л. Морган, І. Суслер, М. Хеннінг, А. Жарден, М. Обозов, А. Бель, Р. Петерсон, К. Вермейер та ін.

Тема міжособистісної взаємодії у професійній діяльності є досить актуальною, оскільки вивченню психологічних особливостей взаємин чоловіків і жінок у виробничих колективах на сьогоднішній день приділяється недостатньо уваги. Саме це і обумовило вибір теми нашого дослідження.

Мета статті полягає у теоретичному огляді та емпіричному дослідженні особливостей взаємин чоловіків і жінок у сфері професійної діяльності.

Результати теоретичного дослідження. Життя людини як суспільної істоти сповнене короткочасними та довготривалими контактами з іншими людьми, з якими її пов'язує спільна праця та єдині цілі. В суспільному житті великого значення набувають форми міжособистісного спілкування.

У трудовому колективі завжди утворюється певна моральна атмосфера. Вона або створює відчуття задоволеності та доброї настрою, або, навпаки, незадоволеності, поганого настрою у членів колективу. Вплив трудового колективу помітно позначається на формуванні